

Moskéer i Sverige

En etnologisk studie av omgivningens reaktioner

AV PIA KARLSSON

”Åter vi folket bestämma så blir här ingen moské i Lundby!” En ung, kortklippt man har fattat mikrofonen och sammanfattar i en enda mening en uppfattning som får publiken att jubla. Det sker under ett av många informationsmöten om ett planerat moskébygge på Hisingen i Göteborg. En stund senare väcks frågan: Hur ska det svenska samhället kunna sanktionera en kvinnoförtryckande religion? En ung kvinna, klädd i brun skinnjacka och utan huvudduk av något slag, står nu i centrum med mikrofonen i hand. ”Men lyssna på mig, jag vet, jag är muslim. [...] När det gäller det här kvinnliga förtrycket inom islam, låt oss själva få kämpa för den. Jag vill ta min rätt, den kan ni inte ge mig”. En mängd upprörda röster lösgör sig i publiken, men en äldre dam samlar dem kring uppmaningen: ”Ni får ta seden dit ni kommer, och kom inte bara hit till Sverige och lev på våra skattemedel och inbilla er att ni ska få en moské.” Känslor är i svang. Kroppsställningarna i publiken växlar från framåtlutade i iver att få yttra sig, till avståndstagande tillbakalutade med ansiktena halvt bortvända när den unga kvinnan försöker svara.

Scenen från informationsmötet sändes 28 november 1996 av Sveriges Television, kanal 2, i programmet Taxi och visualiserar

de intensiva känslor som jag bara anat under min genomgång av protestskrivelser från Hisingebor till de kommunala politikerna och tjänstemännen.¹ Som etnolog försöker jag undersöka omgivningens reaktioner på moskébyggen de senaste årtiondena i Sverige och Europa och berör *bland annat* dessa starkt negativa hållningar. Gemensamt för det material jag hittills har är att det är skriftligt och till övervägande delen författat av människor med en aktivt negativ inställning till moskébyggen. Jag vill emellertid tränga djupare in i frågan och genomföra en fallstudie kring en ”mosképrocess”. På så sätt kommer jag då att ha tillgång till såväl ett skriftligt som ett polyfont, muntligt material samt en uppfattning om konkreta sakförhållanden och händelser. Bland alla de frågor som hopar sig inför uppgiften vill jag i denna artikel beröra mina funderingar kring det skriftliga respektive muntliga materialets relation till erfarenhet och diskurs.

Diskurs

Muslimsk närvaro i Europa är inte någon ny företeelse, men det är först i och med efterkrigstidsinvandringen som den på allvar synliggjorts. De europeiska muslimerna, med anknytning till länder över hela jordklotet,

betonar av olika skäl och i skilda situationer, sin muslimskhet. Under de senaste årtiondena har gruppen hunnit konsolideras och en muslimsk infrastruktur gradvis vuxit fram. Moskén är viktig som upprätthållare av muslimsk identitet, som traditionsförmedlare och symbol för den muslimska närvaron. I Storbritannien väcker inte längre moskébyggen så starka reaktioner, men fortfarande händer det ändå att planer stöter på motstånd från omgivningen. Liknande debatter har förekommit i Tyskland, Österrike, Frankrike m.fl. västeuropeiska länder (Karlsson och Svanberg 1995, 1997).

Jag menar mig kunna skönja ett mönster av återkommande teman i det skriftliga moskémotståndet över hela Västeuropa. Dessa teman betonas i olika hög grad och på olika sätt av skilda skribenter, men utgör i stort sett huvuddragen i moskémotståndet. De framställer moskén som ett hot mot:

- trafiksituationen (Moskén kommer att medföra ett ökat antal bilar, med buller och luftföroreningar som effekt.)
- grönområden (Det ökade antalet människor i form av moskébesökare samt det ökade behovet av parkeringsplatser hotar grönområden.)
- byggnadsnormer (Moskén är "artfrämmande" i den svenska miljön.)
- fornlämningar (Fornlämningar och andra former av kulturarv finns redan på plats och får varken byggas bort eller störas av en närliggande moské.)
- svenskhet/västerländskhet/kristenhet (Muslimerna kommer att ta över enligt principen "ger man dem lillfingret tar de hela armen".)
- integration/assimilation (Islam befäster sin ställning och ökar trycket på dess anhängare.)
- harmonin i bostadsområden (Moskén kommer att locka till sig muslimer och ett getto skapas kring den. Spänningen

riskerar att öka mellan muslimer och svenskar.)

- demokratin (Islam och muslimer är oförenliga med det demokratiska västerländska samhället.)
- säkerheten (Moskén är en grogrund för muslimsk terrorism.)
- skattemedel (Man antar att staten finansierar moskén (och de invandrade muslimerna överlag).)

Vid en preliminär betraktelse av dessa teman tycks det mig som om deras återkommande och standardiserade former hämtar näring ur ett antal offentliga diskurser om exempelvis "islam" och "muslimer", "svenskhet" och "invandrapolitik". Det finns anledning att tro att idéerna i någon form kommer att upprepas av informanterna i muntlig version under mina kommande intervjuer, dels i medvetenhet om att de är gångbara i deras sociala sammanhang, dels i en mer omedveten process av selektivt varseblivande. Människan har inte förmåga att uppfatta omvärldens hela komplexitet och därför slipas berättelser av i enhetlig form och samlas upp under paraplyer—diskurser. En oönskad effekt är att uppfattningen av den mångfacetterade verkligheten går förlorad. Sociologen Rachel Bloul (1996) talar om en process av "dubbel etnicifiering" i konfliktsituationer; båda sidor formerar sig och betonar en specifik identitet som autentisk. De grupperingar som utkristalliserar sig är emellertid inte nödvändigtvis relevanta för de inblandade individerna i andra sammanhang. Detta gäller även formeringen kring de förment autentiska identiteterna "svensk" kontra "muslim" i fallet moskébyggen. Det är också viktigt att observera alla de individer som står utanför formeringen, men som ändå räknas in av de aktiva parter som använder sig av diskursen.

Genom att använda diskursbegreppet i min analys, både på det skriftliga och munt-

liga materialet, öppnas vägen för en analys av det sätt på vilket reaktioner på mosképlaner uttrycks. Hur tar yttringarna form? Vilka diskurser hämtar de näring ur? Hur sprids de och vilka aktörer (individer och kollektiv) drar i trådarna? Jag vill emellertid förhålla mig även till det som inte omedelbart presenterar sig som skriftligt eller muntligt. Också de djupa känslor som kom till uttryck under informationsmötet på Hisingen vill jag se som en del av min studie. Därför strävar jag efter att finna begrepp för att kunna fånga och belysa något upplevt och emotionellt. Jag ska här skissera ett par skäl till varför jag vill närma mig problemet med siktet inställt även på erfarenheter.

Erfarenhet

För det första skapas och återskapas diskurserna av människor i deras vardag. Etnologerna Ehn, Frykman och Löfgren (1993) karakteriserar diskursen om "svenskhet" somoreflekterade vardagligheter som lyfts upp till en kulturens söndagsversion. Somliga föremål, händelser eller berättelser framhävs i en selektiv process och tillmäts större symbolisk laddning än andra. De genomgår med ett etnologiskt uttryck en *kulturell förtätning* och cementeras i vårt kollektiva medvetande. För det andra återskapar berättelserna inte endast förflutenhet, utan erbjuder berättaren ett aktivt deltagande i skapandet av nuet och kanske till och med framtiden. Vad jag vill komma fram till är att även om de kollektiva berättelserna och bilderna kan vara stereotypa och börja leva sitt eget liv, har de ändå sin bas i människors erfarenheter och känsloliv (jfr Frykman 1992 och Löfgren 1992).

Lotten Gustafsson (1995) visar i en undersökning hur ett pressmaterial, bestående av insändare, bilder och repotage, ger plats åt många röster och åsikter om den berömda

halmbocken i Gävle, och hur dessa röster medverkar i skapandet av en allt mer distinkt berättelse, som tydliggör och bekräftar läsarnas kunskaper och förväntningar. Hon understryker emellertid att det är först i kombination med vad folk faktiskt gör med bocken som berättelserna bidrar till att fylla den med betydelser.

Problematiken kring diskursernas makt — att de bildar ramverk för och styr människors tolkningar av de erfarenheter de gör, ja rentav av deras handlingar — bör inte skymma sikten för erfarenhetens betydelse för diskursernas tillblivelse. Per-Markku Ristilammi (1994) lägger i sin avhandling tonvikten på hur bilder av Malmöförorten "skapas ur konflikter och hur dessa bilder i sin tur ger utslag i enskilda individers tolkning av verkligheten". Han ser ändå inte diskursbegreppet som fristående från det vardagliga livet, utan menar att det finns "en tydlig diskrepans mellan personliga erfarenheter och olika mediala bilder av området". Ristilammi betonar vidare att de olika diskurserna, de boendes, de utanförståendes och de massmediala, är komponenter i en materiell verklighet och inte enbart åter speglings av den: "Analysens paradox är att diskursen måste lyftas ur sitt sammanhang för att dess del i helheten ska kunna analyseras."

Kan man då säga att erfarenheter speglar någonting "verkligare" än berättelser, att jag skulle kunna nå närmare en "sanning" om jag intervjuar människorna "bakom" den skrivna retoriken? Kan de två perspektiven *erfarenhet* och *diskurs* separeras från varandra? Som jag argumenterat för ovan ser jag både erfarenheter och diskurser som socialt och kulturellt rotade, men att det samtidigt finns en kontext med vissa förutsättningar som också på något sätt måste belysas. Frågan är hur en etnolog närmar sig detta sammanhang. Genom deltagande observation av faktiska handlingar och uttryck? Genom att

Moskén i Uppsala invigdes i december 1995 och blev därmed den fjärde ändamålsenligt byggda moskén i Sverige, Ahmadiyyamoskén i Göteborg inräknad. Byggnaden manifesterar islams närvaro, vilket utlöser skilda reaktioner bland beslutsfattare och allmänhet, på såväl ett civilt som konfessionellt plan. Foto: Bengt Backström, UNT Bild, Uppsala.

samla in en mängd nyansrika och motsägelsefulla berättelser?

Emotioner

Eftersom materialet om moskédiskussionerna tycks förknippat med uttryck för emotioner bör man också resonera kring det

kulturella eller möjligen prekulturella i dessa upplevelser. Emotioner är ett ämne som är relativt utforskat i etnografiska sammanhang, även om studiet av ritualer och sociala institutioner kan ses som kulturell organisation av känslor som kärlek och sorg.² I internationella forskningssammanhang har "embodiment-paradigms" upplösning av dikotomin kropp/själ fört med sig ett ökat

intresse för hur kultur "känns" i kroppen. Ett avfärdande av den rationella förklaringen till muslimers förbud mot fläsk — att köttet innehåller bakterier — påverkar inte med nödvändighet deras känsla av äckel inför det (Carlström och Gerholm under utgivning).

Den amerikanska antropologen Catherine Lutz har i sin forskning gett sig i kast med emotioner. Hon pekar på fyra olika förklaringar till detta studieobjekts svaga tradition bland västerländska kulturvetare: känslor ses som irrationella och därför betydelselösa; de kopplas ihop med religiositet, varför ett studium av dem skulle vara ogörligt och snudd på hädelse; de kategoriseras som privata, omogna, primitiva eller patologiska; i vår rationella, teknokratiska kultursfär ses de som ett hinder för aktion (Lutz 1988). För att över huvudtaget kunna studera emotioner måste, enligt Lutz, de uttalade kulturella föreställningar, som begreppet innehåller, medvetandegöras och accepteras. Typiskt för det västerländska tänkandet är, menar hon, begreppets koppling till en rad dikotomier som strukturerar ett oräkneligt antal aspekter av erfarenhet och diskurs: tanke/känsla, kropp/själ, natur/kultur, rationalitet/irrationellitet, intention/beteende, medvetenhet/omedvetenhet, kontroll/kontrollerad.

Är det, i linje med Lutz' dekonstruktion av emotions-begreppet, så att moskéernas tillskyndare karakteriserar de känslostormar som exempelvis kom till uttryck under informationsmötet på Hisingen, som irrationella? Ville TV-programmets produceter frammana en bild av en känslostyrd, revirpinkande pöbel, med åsikter som skulle leda till kaos om de fick alltför stort utrymme i den offentliga debatten? Fungerar emotioner på detta sätt som metafor för ett förmodat hot mot en etablerad auktoritet? Och när upplever man sig i så fall som maktlös?

Fler frågor inställer sig beträffande moskéer och emotioner: Varför väcker just moskéer så kraftiga känsloyttringar? Och vart tar det hårdnackade motståndet vägen när bygglov getts, men byggnationen dröjer, eller när man, som i Uppsala, ställs inför fullbordat faktum? Har känslostormens styrka betydelse för vilka andra grupper som dras in i processen, exempelvis politiker som plötsligt darrar på manschetten när de ska fatta beslut i vad som skulle kunna vara ett vanligt byggnadsärende? Är känslor godtagbara argument, eller måste de kläs i rationella termer, kanske moskén som sanitär olägenhet? Finns det spontana känsloyttringar som inte går att hejda, eller är de effekter av medvetna överväganden och accepterade kollektiva diskurser och världsbilder?

Är det då möjligt, eller ens önskvärt, att en etnolog ägnar sig åt studier av inre upplevelser? Hur kan jag påstå att känslor var i svang under informationsmötet på Hisingen? Genom höjda röstlägen, kroppsspråk? I en studie av vrede, visar Lena Gerholm (1987) att upplevelsen av vrede som en explosiv kraft i kroppen antagligen är universell. I mellanrummet mellan upplevelsen och en eventuell utlevelse ges emellertid en tidsfrist för övervägande av vilka effekter utlevelsen kan föra med sig. Denna självdisciplinering är i sin tur kulturspecifik. I olika samhällen, men också i olika situationer, uttrycks och legitimeras vreden på skilda sätt. Barbro Blehr (1995) närmar sig i sin artikel om 17 majfirande i Stockholm känslor som empiriska erfarenheter just genom att söka efter tecken, markeringar och koder som används människor emellan för att visa engagemang.

På motsvarande sätt vill Lutz inte förneka en biologisk bas i mänskligt erfärande av känslor, men har som målsättning att visa på vilka sätt sociala och kulturella krafter hjälper till att ge emotioner dess observerbara karaktär. Hon refererar till Michelle Rosal-

dos förståelse av emotioner som "embodied thoughts" (Rosaldo 1984).

En forskare som går steget längre, och närmar sig känslornas naturgivna betingelser, är Åke Daun. I en kommande bok utreder han våra universella behov: primära fysiologiska, men också sekundära psykogena. Väsenligt för kulturvetenskaplig forskning blir i synnerhet det psykogena behovet av självuppskattning, med målet att tillhöra gruppen. Det blir intressant att undersöka vilka självbilder som odlas, i vilka situationer det sker och vilka möjligheter som tillhandahålls från omgivningen. Dauns modell innefattar behov av exempelvis självständighet och okränkthet samt identifikation med andra. På så sätt skulle de standardiserade protesterna mot moskéer kunna tolkas som uttryck för ett upplevt hot mot integritet och identitet både på ett fysiskt och ett andligt, ideologiskt plan.

Med dessa utgångspunkter vill jag använda emotionsbegreppet, inte för att påvisa något "sannare" i känslosamma reaktioner i jämförelse med en lugn, metodisk dialog, eller som prekulturellt och sant kontra kulturellt konstruerat, utan för att nå ytterligare aspekter av den komplexa mosképrocessen.

Moskén som hot mot identitet och integritet

En huvudtes inom etnologin är att människan är en social varelse, oavsett eventuella pre-sociala förutsättningar. Enskilt och i grupp, ska hon skapa en jag- respektive vi-uppfattning. Hon blir ett *jag* endast genom att tillhöra, men samtidigt definiera sig emot, ett *vi*. Gruppen i sin tur upplever gemenskap genom att kontrastera sig emot "andra". Strävan efter integritet kan sägas vara detsamma som strävan att bevara dessa fundamentala föreställningar — berättelserna och bilderna om vilka vi är, vart vi

kommer ifrån, var vi är på väg och hur vi ska leva vårt liv. I vår självuppfattning vävs fysiska fenomen (kropp, materia, ting) ihop med andliga fenomen (idéer, kunskaper, värderingar).

Individens integritetsbehov sträcker sig utanför den egna kroppen och det privata boendet. När det lilla barnet redogör för sin hemadress "Storgatan, Lillköping, Sverige, Jorden", återspeglar de zoner som är möjliga för människan att på ett eller annat sätt inkludera i sin identitet. Även om människor i dag ofta flyttar flera gånger i livet, har man ändå ett behov av stabilitet och trygghet, inte bara inom det egna hemmets väggar, utan också i världen utanför. I vårt moderna, eller rentav postmoderna, samhälle ställs emellertid vår gängse uppfattning av gemenskap och lokalsamhälle på ända. Anthony Giddens talar exempelvis om hur en lokal social gemenskap genom migration kan lyftas ur sin traditionella ram i tid och rum och återskapas i en helt ny kontext (Giddens 1990). Roland Robertson poängterar i sin tur att globaliseringsprocessen innefattar skapande och återskapande av "hem", "gemenskap" och "plats". Han föreslår därför begreppet *glokalisering* (globalization) för att beskriva relationen mellan globalt och lokalt (Robertson 1995). Runt en moské i Sverige finns med andra ord människor som kontinuerligt arbetar på sina identiteter och gemenskaper, vilka inte bara är förankrade i lokalsamhället, utan sträcker sina nätverk så mycket längre.

Ristilammi konstaterar att hembygden och identiteten är djupt sammankopplade, men frågar sig samtidigt i vilka situationer hembygden blir "hotad, ifrågasatt och därmed också aktualiserad". Ett aktivt motstånd mot moskéer väcks oftast när en moské planeras i det egna närområdet. Farhågan om en hastig och okontrollerad förändring av såväl närmiljön som samhället i stort väcker komplexa reaktioner hos var och en av de

kringboende. Kanske är man av princip positivt inställd till ett pluralistiskt samhälle, men känner att en moské utgör en alltför drastisk ingrediens och att distansen till den blir alltför kort. Kanske drar anknytningen till islam och muslimer direkt ned ett rött skynke och avslutar all form av inre och yttre dialog.

Utan att närmare specificera eventuella hållningar, menar jag att många moskémotståndare i de skriftliga protesterna och somliga beslutfattare i sina handlingar enas i frasen: "Moské? Javisst, men inte här." I Stockholm fick muslimerna höra att den erbjudna platsen vid Jarlaplan inte längre ansågs lämplig, för att "där bor inga muslimer". I Tensta stadsdelsnämnd röstade flertalet partier nej till moskén med motiveringen att den skulle "förstärka stadsdelens karaktär av invandrardominerad förort" och med tillägget att man bedömde det "lämpligare med en placering i en stadsdel, där det finns starkare lokalt stöd för en moské".

Beträffande identitetsskapande på det ideologiska planet, finns en rik flora att ösa ur om muslimer som "de andra". Edward Said har framgångsrikt visat hur en västerländsk diskurs om Orienten och Orientalen vuxit fram genom århundradena (Said 1979). Etnologen Magnus Berg arbetar vidare på temat och visar hur denna diskurs fortfarande används, om än klädd i en modern dräkt (Berg 1994).

I studiet av mosképrocessen vill jag emellertid problematisera diskursens makt över tanke och handling, och undersöka människors faktiska möten med muslimer. När kollegorna på fikarasten dryftar sin avsky för "främlingarna som hotar att ta över vårt land", är det inte kollegan A med rötterna i Mellanöstern de talar om. "Nä, det är ju Ahmed ju..." I det verkliga mötet med diskursobjektet krackelerar bilden och antar en mer nyanserad form. Kanske är Ahmed ett uppskattat inslag i vardagen. Kanske ger

mötet med honom upphov till konkreta värderingskonflikter.

Var går, slutligen, gränsen mellan text och erfarenhet, dessa två intimt förknippade och sammanvävda begrepp? Kanske kan jag belysa problemställningen genom att metodologiskt söka, inte bara efter likheterna i människors berättelser, utan även de individuella variationerna och livets slumpmässighet. Det skriftliga materialet som jag kan inbringa från fältet runt en planerad moské räcker därmed inte. Inte heller kan jag begränsa min materialinsamling till organiserade gruppers åsiktsuttryck och reaktioner. Som komplement krävs återkommande djupintervjuer med ett antal individer, som får bidra med sina personliga versioner, i förhoppningsvis mer nyanserade former än den standardiserade retorik som först möter mig. På både individ- och gruppnivå är det dessutom viktigt att sätta berättelserna i relation till samhället runt omkring och beakta vidare strukturer av makt och av nätverksbygge, på lokalt såväl som nationellt och internationellt plan.

Noter

¹ Genom det arbete jag hittills bedrivit om handläggning av och reaktioner på moskéärenden på ett antal orter i Sverige (redovisat i Karlsson och Svanberg [1995, 1997 red.]), föreligger ett källmaterial i form av administrativa källor, framför allt handlingar från olika fullmäktige och byggnadsnämnder, underlag och ansökningshandlingar till plankontoren, samt brev och överklaganden till berörda myndigheter, inklusive invandrarministern och diskrimineringsombudsmannen. Dagstidningars insändarspalter, ledare och reportage samt ett visst politiskt kampanjmaterial har också varit väsentligt för att fånga upp meningsyttringar på både lokalt och nationellt plan.

² Religion är i sig laddat med känsloupplevelser och tillmätts allt större intresse från olika håll i samhället. Forskning om religiösa sedvänjor och folkligt fromhetsliv är av hävd en integrerad del av etnologin, med Nils-Arvid Bringéus, Anders Gustavsson och

Lauri Honko som framträdande exempel. För en översikt över det nutida forskningsläget, se Nils-Arvid Bringéus' nyligen publicerade bok *Folklig fromhet* (Stockholm: Carlsson Bokförlag 1997).

Litteratur

- Berg, Magnus, 1994. "Betty Mahmoodys oförklarliga huvudvärk. Populärorientalismen och behovet av Den Andre." I: *Kulturella Perspektiv* 4:1994.
- Blehr, Barbro, 1995. "'...og føler intenst et eller annet.' 17 maj i Stockholm ur en deltagares perspektiv." I: Klein, Barbro (red.), *Gatan är vår!: ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Bloul, Rachel, 1996. "Engendering Muslim Identity: Deterritorialization and the Ethnicization Process in France." I: Daly Metcalf, Barbara, (ed.), *Making Muslim Space in North America and Europe*. Berkeley, Los Angeles & London.
- Bringéus, Nils-Arvid, 1997. *Folklig fromhet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Carlström, Ann Kristin & Gerholm, Lena. "Introduction." I: Carlström, Ann Kristin & Gerholm, Lena (eds.), *Cultural Transformation of Gender, Health & Sexuality*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum, under utgivning.
- Daun, Åke. *Brev till de utomjordiska. Om kultur och universalitet*. Under utgivning.
- Ehn, Billy; Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1993. *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och kultur.
- Frykman, Jonas, 1992. "Biografi och kulturanalys." I: Tigerstedt, Christoffer; Roos, J. P. & Vilkkö, Anni (red.), *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Gerholm, Lena, 1987. "Utomordentligt upprörd — om den arga medelklassen." I: Arnstberg, Karl-Olov (red.), *Bläckfisken. Om tillvarons tolkning, sunt förnuft och psykologins utbredning*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Giddens, Anthony, 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity/Blackwell.
- Gustafsson, Lotten, 1995. "Bocken brinner! En dialog på offentlig plats och i Gävle lokalpress." I: Klein, Barbro (red.), *Gatan är vår!: ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar, 1995. "Moskéer i Sverige. En religionsetnologisk studie av intolerans och administrativ vanmakt." I: *Tro & Tanke* 7:1995.
- Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar, 1997. "Moskéer." I: Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar (red.), *Religionsfrihet i Sverige. Om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfgren, Orvar, 1992. "Mitt liv som konsument. Livshistoria som forskningsstrategi och analysmetod." I: Tigerstedt, Christoffer; Roos, J. P. & Vilkkö, Anni (red.), *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Lutz, Catherine A., 1988. *Unnatural Emotions: Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll & Their Challenge to Western Theory*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Ristilampi, Per-Markku, 1994. *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern annorlundahet*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Rosaldo, Michelle, 1984. "Toward an anthropology of self and feeling." I: Shweder, Richard & LeVine, Robert (eds.), *Culture Theory*. New York: Cambridge University Press.
- Said, Edward, 1995. *Orientalism*. Stockholm.

Summary

Mosques in Sweden

The muslim group in Sweden is, despite its internal heterogeneity, now consolidated. This is visualized by, among other things, the building of mosques in a distinct "muslim" style. So far there are only four of these mosques in Sweden, including the Ahmadiyya Chapel in Gothenburg, but building permits have been granted in several other places and more applications are receiving consideration. To those in the vicinity, the plans cause various reactions charged with varying degrees of emotion. Presented in this article are a number of "themes" that recur in written opposition to mosques not only in Sweden, but also in the rest of Western Europe. In these the mosques is depicted as a threat to eg. the local environment, democracy and the Swedish/christian cultural heritage. The author of the article discusses whether such expressions should merely be regarded as discursive or if it is possible for an ethnologist to respond also to that which does not immediately present itself as written or oral. Taking both the intimately entwined perspectives into consideration paves the way for a more varied analysis of how reactions to a planned mosque are expressed by people in the environs, and which factors on a local, national and international level affect the emergency as well as the shaping of these expressions.

Övers. Suzanne Mason